

Навроцький С.А.

доктор економічних наук, д.е.н.,
головний науковий співробітник ННЦ
«Інститут аграрної економіки» НААН

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОЙ ЗАЩИТЫ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT INSURANCE ARE DEFENCE IN AGRICULTURE IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

У роботі обґрунтовано нові наукові підходи до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання. Здійснено критичний аналіз наукових поглядів, теоретичних течій і категорійних характеристик сільськогосподарського страхування визначено та охарактеризовано його функції в сучасних умовах.

Розроблено пріоритетні напрямки удосконалення страхового захисту у сільському господарстві на основі обґрунтованого теоретико-методологічного базису та критичного аналізу існуючої вітчизняної та закордонної практики.

В работе обоснованно, что страховая защита в сельском хозяйстве является специфической институцией стабилизирующей отношения между субъектами, которые порождаются двумя группами законов: законами природы и законами развития общества, чем ограждает жизнь людей и предприятия от катаклизмов, обеспечивая непрерывный процесс воспроизводства в сельском хозяйстве, путем образования страховых и резервных фондов, которые материализуются в товарной форме при покрытии вреда или убытков.

Обоснованно раскрыта суть и значение функции обеспечения продовольственной безопасности, которая, реализуясь посредством страховой защиты в сельском хозяйстве, обеспечивает поддержку с/х, позволяет избежать его изоляцию на уровне самодостаточного производства, и интегрировано вливается в мировую торговую систему, увеличив потоки продовольствия из регионов, имеющих излишки, в регионы, не имеющие их, гарантируя наличие и доступность продовольствия.

The new scientific going is in-process reasonable near opening of essence of insurance defence in agriculture on the basis of the use of scientific tool of economic theory, philosophy, financial science, inherent to them forms and methods of cognition. The walkthrough of scientific looks, theoretical flows and categories descriptions of agricultural insurance is carried out certainly and his functions are described in modern terms.

Priority directions of improvement of insurance defence are worked out in agriculture on the basis of reasonable comprehension of and methodical base and walkthrough of existent home and foreign practice.

Ключові слова: страховий захист у сільському господарстві, сільськогосподарське страхування, сільськогосподарський сегмент страхового ринку, стандартний страховий продукт, взаємне страхування, самострахування, страховий захист сільськогосподарських підприємств.

Ключевые слова: страховая защита в сельском хозяйстве, сельскохозяйственное страхование, сельскохозяйственный сегмент страхового рынка, стандартный страховой продукт, взаимное страхование, самострахование, страховая защита сельскохозяйственных предприятий.

Keywords: insurance defence in agriculture, agricultural insurance, agricultural insurance market segment, standard insurance product, mutual insurance, insurance defence of agricultural enterprises.

Постановка проблеми

Ринкові трансформації в Україні визначили нову роль страхового захисту у сільському господарстві, обумовили зародження та розвиток національного сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг. Зміни у сільськогосподарському сегменті страхового захисту вітчизняної економіки були настільки стрімкими, що вони не завжди встигали отримувати достатнє наукове осмислення та вивчення. В результаті у вітчизняній страховій галузі стосовно страхового захисту у сільському господарстві накопилися проблеми теоретичного, методологічного та прикладного характеру, без розв'язання яких неможливо забезпечити формування в Україні високоорганізованого та ефективного механізму страхування у сільському господарстві.

Обґрунтування нових наукових підходів до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання дало можливість довести, що вихідними чинниками, котрі обумовлюють сутнісні характеристики й скриті механізми саморозвитку сільськогосподарського сегменту страхових послуг та обумовлюють об'єктивну необхідність формування страхового захисту у

сільському господарстві, визначають його фінансову природу, сутність, тенденції та перспективи розвитку, є сільськогосподарське страхування і специфічні страхові послуги. Тому теоретико-методологічні підходи до вивчення страхового захисту у сільському господарстві мають базуватися, по-перше, на розкритті економічної природи та глибинної внутрішньої сутності сільськогосподарського страхування як фінансової категорії; по-друге, науковій інтерпретації сільськогосподарської страхової послуги як форми прояву категорії сільськогосподарського страхування в ринкових умовах. Такі підходи уможливають комплексне, системне вивчення інституційного формування страхового захисту у сільському господарстві та механізму його функціонування, забезпечуючи не лише теоретико-методологічні розробки, а й опрацювання конкретних методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення його прозорості та ефективності.

Окремі аспекти сутності та значення сільськогосподарського страхування, послуг, страхової діяльності і аграрного сегменту ринку страхових послуг як важелів формування страхового захисту у сільському господарстві знайшли своє відображення у працях західних вчених: Дж. Акерлофа, Д. Бланда, Д. Блекуелла, З. Боді, В. Берга, А. Вагнера, Р. Вестерфілда, О. Гагена, Дж. Глаубера, П. Годме, Ж. Дюнна, Д. Джеффа,

Д. Кідуелла, Д. Кеслера, Р. Колба, Ф. Лиса, А. Манеса, Р. Мертон, П. Мюллера, В. Нордхауса, Д. Норта, Р. Петерсона, К. Пфайффера, С. Ру, Р. Родрігеса, С. Росса, А. Сміта, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, Р. Холлі, Г. Шмолера та ін.

Серед вітчизняних учених та науковців ближнього зарубіжжя особливою значущістю для розвитку теорії та практики страхового захисту характеризуються роботи таких авторів, як В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.І. Барановський, В.А. Борисова, О.В. Віцин, Н.М. Внукова, К.Г. Воблий, О.Д. Вовчак, О.О. Гаманкова, Т.А. Говорушко, О.А. Гвозденко, А.Г. Гойхбарг, В.Б. Гомелля, К.О. Граве, Н.Б. Грищенко, В.І. Грушко, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, В.Р. Ідельсон, А.М. Залетов, О.Д. Заруба, О.М. Зубець, М.С. Жилкіна, Ю. С. Коваленко, Є.В. Коломін, М.С. Клапків, Г.Г. Кірейцев, В.В. Корнєєв, В.П. Крюков, Л.А.Лунц, А.А. Мамедов, М.В. Мних, Л.В. Нечипорук, В.М. Опарін, Л.А. Орланюк-Малицька, С.С. Осадець, Ю.В. Пасічник, Р.В. Пікус, В.Й. Пліса, В.М. Потоцький, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, Т.А. Ротова, В.І. Серебровський, П.А. Стецюк, Д.С.Туленти, К.Є. Турбіна, Т.А. Федорова, В.М. Федосов, В.М. Фурман, А.В. Чупіс, В.В. Шахов, Г. Ф. Шершеневич, Я.П. Шумелда, Р.Т. Юлдашев та ін. Своїми фундаментальними ідеями, концепціями та пропозиціями вони збагатили економічну науку і сформулювали базис та визначили вектори новітніх, сучасних поглядів в дослідженнях визначеної проблематики.

Потребує свого подальшого дослідження місце та роль взаємного страхування і ринку земельного страхування як складових фінансового сектора економіки країни. Залишаються не до кінця визначеними зміст функцій страхового захисту у сільському господарстві і статус товариств взаємного страхування. Вимагають перегляду підходи до класифікації страхових послуг з огляду на необхідність забезпечення прозорості та інформаційної відкритості сільськогосподарського сегменту страхового ринку. Більш ґрунтовного вивчення потребують процеси підвищення мотивації аграріїв до страхування, питання захисту економічної конкуренції взаємного страхування на ринку страхових послуг України, вимоги до забезпечення платоспроможності ТВС, чинники становлення та розвитку вітчизняної системи страхового захисту у сільському господарстві.

Недостатньо розробленими, а, отже дискусійними, є питання галузевої складової теорії страхового захисту, впливу сучасної економічної думки на її формування.

Невідповідність теоретико-методологічних засад існуючим вимогам сьогодення щодо забезпечення страховим захистом в умовах глобальної інтеграції, неадекватність страхового захисту вітчизняних сільськогосподарських підприємств в умовах глобальних природно-кліматичних та економічних кризовим явищам визначили напрями дослідження, тему дисертації, її зміст, мету, завдання, науково-методологічну та практичну значимість.

Методи дослідження

В основу дисертаційної роботи покладено загальнонаукові методи пізнання: діалектики та історизму, поєднання історичного та логічного – під час вивчення еволюції страхового захисту у сільському господарстві та становлення теорії сільськогосподарського страхування; методи наукової абстракції, індукції та дедукції та інші методи пізнання соціально-економічних явищ, об'єктів і процесів – для формулювання наукових положень і уточнення понятійного апарату щодо страхового захисту, страхування, страхової діяльності, страхових послуг, сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг; системного підходу – під час визначення засад функціонування сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг, розкриття механізму його дії, взаємозв'язку та взаємозалежності його окремих елементів, а також систематизації методів державного впливу на процеси, які при цьому відбуваються; аналогії та кількісного і якісного порівняння – щодо оцінювання інституціональної та галузевої структури вітчизняного сегменту ринку страхових послуг порівняно з ринками інших країн світу; екстраполяції – при апробації зарубіжного досвіду на вітчизняну практику; аналізу і синтезу, графічні методи дослідження, економіко-статистичні методи збору та обробки інформації, зокрема вибіркові дослідження, групування, статистичні порівняння абсолютних та відносних величин, експертні оцінки – у процесі аналізу стану ринку сільськогосподарських послуг України та тенденцій його розвитку.

Поєднання як загальнонаукових, так і специфічних методів досліджень (зокрема, статистичних методів, опису й порівняння, моделювання, абстрагування тощо) дозволило обґрунтувати доцільність запровадження страхової системи сільського господарства з державною підтримкою, галузевих стандартів щодо діяльності суб'єктів сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг.

Теоретико-методологічні підходи до вивчення страхового захисту у сільському господарстві мають базуватися, насамперед, на розкритті еко-

номічної природи та глибинної внутрішньої сутності сільськогосподарського страхування як фінансової категорії; а також на науково обґрунтованій інтерпретації сільськогосподарської страхової послуги як форми прояву категорії сільськогосподарського страхування в ринкових умовах. Такі підходи уможливають комплексне, системне вивчення інституційного формування страхового захисту у сільському господарстві та механізму його функціонування, забезпечуючи не лише теоретико-методологічні розробки, а й опрацювання конкретних методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення його прозорості, доступності та ефективності.

Відаючи належне доробку учених у цій сфері, слід зауважити, що подальшого поглиблення потребує погляд на страховий захист у сільському господарстві як на фінансово-економічну категорію зі специфічним суспільним призначенням, особливими функціями та роллю, котрі визначають й обумовлюють характер глибинних внутрішніх процесів розвитку сільськогосподарського сегменту страхового ринку.

В результаті дослідження з'ясовано, що дефініція «страховий захист у сільському господарстві», як власне «страховий захист» в страховій науці і практиці не мають усталеного визначення. «Страховий захист у сільському господарстві» ототожнюється із страховим продуктом (товаром, послугою), страховим відшкодуванням, потребою в створенні резервних фондів, резервними фондами держави (матеріальними і грошовими) тощо.

Аналіз застосування поняття «страховий захист у сільському господарстві» дозволив зробити висновок, що дефініція «страховий захист у сільському господарстві» використовується:

- як синонім сільськогосподарського страхування – система економічних відносин, що має на меті утворення за рахунок внесків підприємств, організацій і громадян страхового фонду і його використання для відшкодування збитків, що спричиняють внаслідок настання страхових ризиків;
- як синонім послуги з надання прямого страхування і перестраховання – трансфер ризику (можливого збитку) від однієї сторони (страхувальника) іншій стороні (страховиків), при якому страховик зобов'язується виплатити страхувальникові (чи іншим особам, призначеним страхувальником, або іншим особам від імені страхувальника) певну суму грошей (чи покрити якісь витрати, або і те, і інше) при виникненні збитку від непередбачуваної (випадкової) події впродовж періоду, за який страхувальник сплачує страховий внесок страховиків.

В ході дисертаційного дослідження встановлено, що в умовах переходу України до ринку відбувалася трансформація поняття «страховий захист у сільському господарстві». До початку ринкових перетворень у вітчизняній страховій науці «страховий захист» розглядали як систему економічних відносин з попередження, подолання, локалізації руйнівних наслідків стихійних і інших лих, а також по відшкодуванню завданого збитку. Поняття «страховий захист» було дуже широким і охоплювало не лише власне страхові фонди, що формуються методом страхування, тобто за рахунок внесків фізичних і юридичних осіб, але і загальнодержавні (централізовані) резервні фонди, децентралізовані страхові резерви, що утворюються у сільськогосподарських підприємствах, а також сімейні заощадження населення. У дисертації це визначення «страхового захисту» прийняте за традиційне, оскільки, хоча воно і застаріло, економічні відносини, які воно охоплювало, є об'єктивними і такими, що потребують окремого вивчення.

Трансформація поняття «страховий захист у сільському господарстві» пояснює існування різних підходів до його визначення в сучасній вітчизняній страховій літературі.

Основними характеристиками страхового захисту у сільському господарстві є:

- страховий ризик (мікроекономічний аспект страхового захисту);
- страховий інтерес (цивільно-правовий аспект страхового захисту);
- фінансовий механізм страхового захисту (бухгалтерський і податковий аспект страхового захисту);
- зовнішні ефекти (макроекономічний аспект страхового захисту).

Страховий ризик визначається як прогнозований збиток об'єкта страхування в результаті настання страхової події. У дослідженні запропоновано розглядати страховий ризик як сукупність ризикових обставин. Обґрунтовано, що ризиковими обставинами є сукупність страхових подій і видів збитку, на випадок настання яких придбавається страховий захист. Це дозволило розробити матрицю ризикових обставин, що представляє інтерес з точки зору структурного аналізу ризиків і розробки стандартних страхових продуктів.

Чітка позиція по відношенню до загальної (теоретичної) категорії страхування дозволяє перейти до визначення її прикладної складової – страхового захисту сільськогосподарського підприємства. Саме це поняття є термінологічною основою для подальшого дослідження механізму формування страхового захисту майнових ризиків сільськогосподарських підприємств.

Слід зазначити, що термін «страховий захист сільськогосподарського підприємства» зустрічається в літературі істотно рідше, ніж термін «страхування» і, як правило, відрізняється деякою однобічністю і обмеженістю.

Дослідження сільськогосподарського ризику через застосування теорії динамічного хаосу дозволило більш об'єктивно розкрити його характеристики і здійснити їх класифікацію для практичного застосування з різними складовими сільськогосподарського підприємства та аспектами побудови страхового захисту (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація ризиків у діяльності сільськогосподарського підприємства

Критерій групування	Види ризиків
Область виникнення	Зовнішні ризики
	Внутрішні ризики
Сфера інтересів підприємства	Майнові ризики
	Підприємницькі (фінансові) ризики
	Ризики відповідальності
Ступінь впливу	Тривіальні ризики
	Допустимі ризики
	Критичні ризики
	Катастрофічні ризики
Способи організації страхового захисту	Ризики, що покриваються зовнішніми страховими можливостями підприємства (самостраховуванням)
	Ризики, що покриваються внутрішніми страховими можливостями підприємства
	Ризики, що покриваються страхуванням (страховими можливостями підприємства (самостраховуванням))

Виявлення ризиків сільськогосподарського підприємства, їх групування і кількісна оцінка є одним із складових елементів (основ) побудови страхового захисту підприємства, що багато в чому визначає ступінь і параметри використання зовнішніх і внутрішніх страхових можливостей господарства.

Розкриття суспільного призначення страхового захисту у сільському господарстві, його внутрішніх якостей та рис, функцій та ролі дало змогу сформулювати таке визначення цієї специфічної фінансово-економічної категорії: «Страховий захист у сільському господарстві є специфічною інституцією, котра стабілізує відносини між суб'єктами, що породжуються двома групами законів: законами природи і законами розвитку суспільства, чим забезпечує життя людей та підприємства від катаклізмів, забезпечуючи безперервний процес відтворення у сільському господарстві, шляхом утворення страхових та резервних фондів, котрі матеріалізуються у товарній формі при покритті шкоди або збитків».

Встановлено, що сільському господарству щорічно внаслідок настання несприятливих природно-кліматичних умов наносяться збитки на суму 850-1500 млн. грн., що складає 0,06-0,11% від ВВП. Проте сільськогосподарські підприємства не охоче використовують страховий захист. Про що свідчить питома вага страхових премій і страхового відшкодування у ВВП, яка відповідно складає 0,006% і 0,005%. Тоді як цей показник у розвинених країнах сягає 6-7%. Сільське господарство передає лише біля 3% ризиків, а у країнах з розвинутою ринковою економікою професійні страховики приймають на відповідальність до 95% сільськогосподарських ризиків. Із 444 страхових компаній на сільськогосподарському сегменті страхового ринку працює 15-17, а стабільно страхує урожай біля 10 компаній. Рівень збитковості по сільськогосподарському страхуванню у 2012 не перевищував 40%, проти нормативного показника 60-70%.

Оскільки у 2009-2011 роках в бюджеті не передбачувалась стаття витрат на компенсацію страхових премій, це призвело до зниження суми зібраних премій і застрахованої площі сільськогосподарських культур (рис. 1).

У 2011 році урожай застраховано на 769,55 га. Сума зібраних платежів склала 133,5 млн. Сума страхових виплат за договорами страхування на

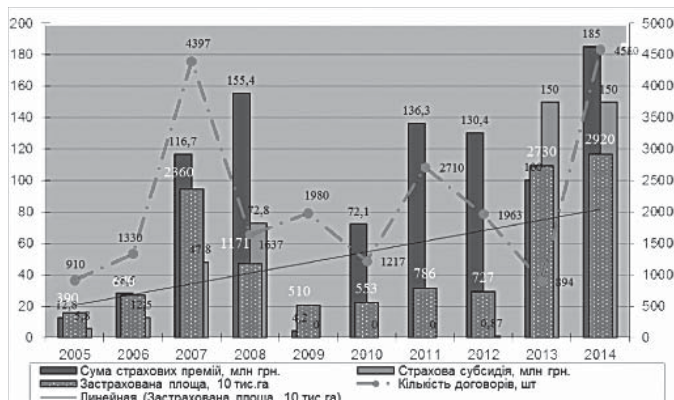

Рис. 1. Динаміка об'ємів страхових премій, випланих страхових субсидій¹ і кількості договорів по сільськогосподарському страхуванню, 2005-2014 рр.²

період осінь-зима 2010/2011 рр. склала 19,2 млн. грн., рівень виплат досяг 70,54%.

Загальний об'єм ринку страхування сільськогосподарських культур в Україні в 2009-2011 роках можна оцінити на рівні 510-770 тисяч гектарів застрахованих площ і 42-134 мільйонів гривень страхової премії. Не дивлячись на відносно сприятливі погодні умови, за останні 2-3 роки для вирощування сільськогосподарських культур, страхові компанії компенсували збитки виробникам біля 3 мільйонів гривень. Рівень виплат по страхуванню озимих культур склав 28,67% по договорах страхування у 2009 році порівняно до 2010 зменшилась.

У процесі дослідження виявлено, що сума зібраних премій складає 90-100 мільйонів гривень за сезон. Всього на весняно-літній період зазвичай укладається близько 1600-1800 договорів страхування. Середній страховий тариф складає приблизно 3,5%, але по окремих культурах середні тарифи дещо вищі (соняшник – 3,55%, кукурудза – 4,2%, цукровий буряк – 3,6%, ярий ячмінь – 5,3%, соя – 4,6%). Невисокі страхові тарифи обумовлені тим, що по заставних посівах, зазвичай, укладаються договори страхування з безумовною франшизою на рівні 40-50%, що забезпечує тільки компенсацію катастрофічних збитків.

Особливістю 2012 року стало те, що Аграрний фонд проводив форвардні закупівлі зерна, але лише у тих виробників, хто застрахував посіви зернових культур. Договори страхування, стандартні для усіх страховиків, за програмою форвардних закупівель склали близько 50% від загального сільськогосподарського страхового портфеля. Незважаючи на високі рівні франшиз (40-50%) страхування заставних посівів і посівів за програмою форвардних закупівель було реальним.

З'ясовано, що за останні роки спостерігалася посушлива погода, в деяких регіонах дощів не було по 40-60 днів із стійким високим температурним фоном. Найбільш низькі рівні врожайності були зафіксовані в Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській областях. На деяких полях фактична врожайність склала всього 5-7 центнерів з гектара. Фактична врожайність в окремих випадках була нижча 40-45% від рівня застрахованої врожайності, відповідно за договорами з франшизою в 50% страхувальники виплат майже не отримали, хоча збитки деяких господарств наближалися до катастрофічних рівнів.

За останні 4 роки в Україні впроваджуються нові страхові продукти, в яких франшиза не застосовується. Замість франшизи в договорах використовується страхове покриття. За допомогою страхового покриття при укладенні договору обмовляється страхова сума з урахуванням частини ризику, яка залишається на відповідальності страхувальника.

Страхування з страховим покриттям використовується у більшості країн (США, Канада, Іспанія та ін.), оскільки такі договори є більш сприятливими для страхувальників.

Починаючи з 2012 року планується поновлення програми субсидування щодо компенсації сплаченої частини страхової премії, за договорами страхування сільськогосподарських культур. Принципи цієї програми відповідають світовій практиці.

Практично усі страховики, що займаються страхуванням сільськогосподарських ризиків в Україні, перестраховуються на світовому ринку перестраховання в основному у Швейцарії і Німеччині, інколи у Польщі і Росії. Незначна частина ризиків перестраховується на внутрішньому перестраховому ринку. Це дозволяє стабілізувати сільськогосподарський сегмент страхового ринку і забезпечити гарантії стосовно страхових позовів сільськогосподарських.

Вдосконалення майнових видів страхування в сільській місцевості пов'язане з трьома специфічними особливостями: стосовно об'єктів, які страхуються, формою страхування і специфікою ризиків.

Слід відзначити, що раніше теоретичне обґрунтування необхідності державного обов'язкового сільськогосподарського страхування зазвичай базувалося на високому ступені об'єктивних ризиківих обставин, які властиві аграрному виробництву. У наукових працях багатьох авторів страхування розглядалося як інструмент, за допомогою якого нібито можна протистояти стихійним силам природи і досягти збалансованості в розвитку сільського господарства і суміжних з ним галузей.

Сільськогосподарське страхування і, зокрема, його найважливіша підгалузь – страхування урожаю, має бути направлено лише на компенсацію

¹У 2012 році передбачалось виділити 70 млн. грн. під озими зернові, фактично сума страхових субсидій, як кредиторська заборгованість перед сілгосвиробниками-ма, склала 88,6 тис. грн.

²Дані за 2005-2009 роки сформовані за договорами страхування укладеними у календарний рік, за 2010-2012 – по андеррайтинговому року. Дані 2013-2014 року є прогнозними і розкривають тенденцію розвитку сільськогосподарського страхування за умови відновлення державної програми субсидування страхових премій у розмірі 150 млн. грн.

збитку самого селянина. Страхове відшкодування, яке він може одержати в неврожайний рік, надасть йому можливість вирішити, принаймні, два завдання. По-перше, виконати свої фінансові зобов'язання перед своїми партнерами в тій мірі, в якій ставилося первинне завдання зробити це за рахунок продажу виробленої продукції. По-друге, сільський товаровиробник буде в змозі придбати насінний фонд і необхідні матеріально-технічні засоби для наступного року, і таким чином відтворювальний цикл рослинництва не перериватиметься.

Проведене дослідження теоретичного обґрунтування сільськогосподарського страхування дало можливість сформулювати визначення: «Сільськогосподарське страхування – це комплексний вид майнового страхування. Його підгалузями є страхування урожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, страхування тварин та земель сільськогосподарського призначення. Ці об'єкти опосередковано охоплюють страхування доходу сільськогосподарських товаровиробників». Основними ознаками, які дозволяють включити окремі підгалузі в клас сільськогосподарського страхування, є властиві їм специфічні страхові ризикові обставини і зв'язок переважаючої частини сільськогосподарських об'єктів з живою природою, а земля є і засобом і предметом виробництва.

Здійснений аналіз дав можливість виділити чотири функції сільськогосподарського страхування: функцію страхового захисту; попереджувальну функцію; акумуляційну функцію; забезпечення продовольчої безпеки.

Функція забезпечення продовольчої безпеки, яка реалізується через страховий захист у сільському господарстві, забезпечує підтримку сільського господарства, дозволяє уникнути його ізоляції на рівні самодостатнього виробництва та інтегровано влиється в світову торговельну систему, збільшивши потоки продовольства з регіонів-надлишків до регіонів-нестач, гарантуючи наявність та доступність продовольства.

Реалізація цієї функції на державному рівні визначає захищеність вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника від реалізації цілої низки страхових ризиків, гарантуючи їм рентабельність виробництва стратегічної сільськогосподарської продукції, населенню країни – достатнє харчування, а в екстремальних умовах уникнення голоду.

На основі критичного осмислення теоретико-методологічних та методичних аспектів сучасної парадигми страхового захисту у сільському господарстві розроблено, із врахуванням ефективності, корисності та страхових можливостей галузі, моделі її захисту на рівні сільськогосподарських підприємств.

У відповідності до поставленої мети дослідження сформульовано поняття «модель страхового захисту сільськогосподарського підприємства»: модель страхового захисту сільськогосподарського підприємства – це певний спосіб (схема) формування страхового захисту, що характеризується наявністю, а також умовами застосування і взаємозв'язку елементів страхових можливостей сільськогосподарського підприємства.

Оптимізація страхового захисту сільськогосподарського підприємства має сприяти вибору найкращого варіанту організації (моделі) страхового захисту для певних умов (об'єктів, ризиків) конкретного господарюючого суб'єкта із застосуванням цих моделей для забезпечення стабільності їх функціонування.

Оптимізаційні процедури першого рівня фактично зводяться до вирішення принципового питання форми організації страхового покриття

ризик: трансфер (передача) ризику – страхування, утримання ризику – самострахування або відмова від страхування.

Другий рівень оптимізаційних процедур (у рамках визначеної на першому рівні оптимальної форми покриття ризиків) передбачає визначення раціональних принципів і параметрів побудови моделей страхового захисту сільськогосподарських підприємств. Метою цього рівня є виявлення оптимальних умов залучення страхових можливостей, покликаних забезпечити мінімізацію витрат і втрат сільськогосподарських підприємств (у рамках конкретної моделі страхового захисту) при збереженні необхідного рівня надійності покриття ризиків.

При його побудові враховувалися два основні варіанти організації збільшеного початкового резервування:

- варіант 1 – збільшене резервування на початку страхового періоду (у обсязі середньомісячних внесків) з подальшим рівномірним внесенням залишку обсягу коштів самострахування;
- варіант 2 – збільшене резервування на початку страхового періоду (у обсязі середньомісячних внесків) з подальшим резервуванням залишку коштів в нормативному обсязі (таким чином, дата внесення останнього внеску зміщується на більш ранній термін).

При формуванні фонду самострахування доцільно використати збільшене первинне резервування в обсязі (як мінімум) одноразового резервування з внесенням залишкової частини внесків до фонду самострахування в нормативному розмірі і порядку. Це дозволяє досягти найбільш раціональної організації фонду за критеріями надійності і фінансової ефективності. Інші варіанти формування фонду самострахування або відрізняються надмірним рівнем витрат (наприклад, одноразове первинне резервування, для якого тривалість періоду вилучення коштів тривалості страхового періоду), або не забезпечують надійного покриття ризиків (наприклад, рівномірне резервування при нерівномірному розподілі збитків).

В результаті дослідження суті страхового захисту у сільському господарстві було встановлено, що еволюція страхового захисту відбувається за п'ятьма основними напрямками: розширення спектру страхових подій; розширення спектру і розміру страхових збитків; зміна фінансового механізму; розширення спектру стандартних страхових послуг; становлення взаємного страхування.

З'ясовано, що страхування земель – це специфічна сфера страхування, де поки немає розробленого для практичного застосування механізму реалізації страхових відносин. Грунтуючись на дослідженні можливості компенсації збитків і фінансуванні землевідновлювальних робіт шляхом організації страхування земель сільськогосподарського призначення, розроблено методологічні основи страхування сільськогосподарських угідь.

Ефективне функціонування і розвиток страхового захисту у сільському господарстві зумовлюється його цілісністю, наявністю взаємного і комерційного страхування. Будучи альтернативою комерційного сільськогосподарського страхування та імпульсом його розвитку, взаємне страхування створить умови гармонізованої самоорганізації сільськогосподарського сегменту страхового ринку, забезпечить реальний страховий захист і застосування еластичних страхових тарифів, сприятиме збільшенню ємності страхового ринку та реалізації стратегічного значення страхування в розвитку страхового захисту сільськогосподарських підприємств.

Література:

1. Орлашок-Малицкая Л.А. *Методологические аспекты исследования страхового рынка Украины*. // *Финансы*. – № 11, 2004.
2. Кузнецов Б.Л. *Введение в экономическую синергетику* – Наб. Челны: Изд-во КамПИ, 1999. с. 274-275.
3. Бережной Г.В., *Парадигма творческого менеджмента в условиях неопределенности и риска* // *Управление риском*. 2004. № 3.
4. Зернов А. В. *Система регулирования страхования и ее совершенствование* // *Страховое дело*, 2004. №4.
5. А.П. Коваль, Л. В. Брызгалов. *Саморегулирование на страховом рынке*. *Финансы*. 2003. № 4 – с. 42.
6. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. *Синергетика и прогнозы будущего*. М.: Наука, 1997.
7. Осипов Ю.М. *Философия хозяйства*. М.: «Юристы». 2001.
8. *Управление риском*. 2003. № 3. – С. 5. 2.
9. Бережной Г.В. *Парадигма творческого менеджмента в условиях неопределенности и риска*. *Управления риском*, 2004. № 3. С. 50.
10. Гаманкова, О.О. *Рынок страховых услуг Украины, методология, практика: монография* / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283, [1] с.
11. Соколинский В.М., Минчев Д.Ю. *Феномен глобализации: надежды и сомнения*. *Финансовый бизнес*, 2004. № 3. С. 53.
12. Туленты Д.А. *Что поможет развитию российского страхования?* – Издательский дом «СТРАХОВОЕ РЕВЮ» – джерело http://inrevu/FAVORIT/ART_33/art33.htm.